

Warszawa, dnia 4 września 2019 r.

KMP.570.15.2019.RK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Pomieszczenia dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia
Komendy Powiatowej Policji w Żyrardowie
(wyciąg)**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 10 czerwca 2019 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Mechanizm) wizytował Pomieszczenie dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, zlokalizowane przy Komendzie Powiatowej Policji w Żyrardowie, ul. Fryderyka Chopina 4 (dalej: PdOZ, Izba).

W skład zespołu wizytującego wchodził: dr Justyna Józwiak (socjolog), Michał Żłobecki i Rafał Kulas (prawnicy).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania zatrzymanych, by wzmocnić, jeśli to niezbędne, ich ochronę przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawić rekomendacje właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków zapewnionych osobom pozbawionym wolności i zapobieganie torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, w zgodzie z odpowiednimi standardami organizacji międzynarodowych.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania PdOZ, przedstawionej przez podinsp. Edytę Marczewską (I Zastępcę Komendanta Powiatowego Policji

w Żyrardowie) i innych funkcjonariuszy Policji obecnych podczas wstępnej rozmowy,

- oglądzie pomieszczeń PdOZ, w tym pokoi dla zatrzymanych i sanitariatów,
- inspekcji radiowozów służących do przewozu osób zatrzymanych,
- rozmowie z osobą zatrzymaną w warunkach zapewniających poufność rozmowy,
- rozmowie z funkcjonariuszami Policji,
- zapoznaniu się z nagraniami monitoringu wizyjnego,
- zapoznaniu się z wybraną dokumentacją, m.in. książkami ewidencyjnymi, książką wizyt lekarskich, książkami kontroli pracy sprzętu transportowego, protokołami zatrzymań, kwitami depozytowymi, książką przebiegu służby, rejestrem przyjęć interesantów,
- wykonaniu dokumentacji fotograficznej wybranych pomieszczeń i dokumentacji.

Przedstawiciele KMPT poinformowali podinsp. Edytę Marczewską (I Zastępcę Komendanta Powiatowego Policji w Żyrardowie) o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jej uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji poddano analizie dokumentację i informacje przekazane przez Komendanta Powiatowego Policji w Żyrardowie.

W trakcie wizytacji KMPT dokonał oceny traktowania osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy, warunków materialnych miejsca zatrzymań, liczebności i kwalifikacji zawodowych personelu oraz funkcjonowania w praktyce podstawowych gwarancji prewencji tortur. W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie te obszary, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania osób zatrzymanych (pkt. 5). Raport wskazuje też problemy systemowe, wymagające zmiany obowiązującego prawa (pkt. 4).

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. zatrzymany, funkcjonariusz, pracownik cywilny, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiejkolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej. Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że *żadna władza lub funkcjonariusz nie nakáže, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiejkolwiek sankcji przeciwko jakiejkolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiejkolwiek*

informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.

3. Charakterystyka PdOZ

PdOZ przeznaczony jest dla kobiet i mężczyzn zatrzymanych w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia. Dysponuje 6 pokojami, mogącymi pomieścić 14 osób zatrzymanych.

W czasie wizytacji w PdOZ przebywały dwie osoby zatrzymane.

4. Problemy systemowe

4.1. Obowiązek opieki funkcjonariuszy Policji nad osobami nietrzeźwymi

Zdecydowana większość osób, które trafiają do PdOZ to osoby zatrzymane do wytrzeźwienia. Na terenie Żyrardowa nie ma izby wytrzeźwień, w związku z czym ciężar opieki nad takimi osobami spada na funkcjonariuszy Policji. Tymczasem PdOZ nie są przygotowane do opieki nad osobami nietrzeźwymi. Nie zatrudniają bowiem lekarza, który mógłby udzielić doraźnej, profesjonalnej pomocy medycznej, w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia zatrzymanego.

Funkcjonariusze ponoszą odpowiedzialność za bezpieczeństwo zatrzymanych, mogą w sytuacji zagrożenia ich życia i zdrowia udzielić pierwszej pomocy przedmedycznej i wezwać pogotowie ratunkowe, licząc na skuteczność takiej interwencji. Takie rozwiązanie nie gwarantuje jednak w pełni bezpieczeństwa osób nietrzeźwych i wymaga zmian systemowych. Generuje też dodatkowe koszty ponoszone przez Policję, związane z opieką nad osobami nietrzeźwymi, m.in. zakup pościeli, dezynfekcję pomieszczeń. Ponadto możliwe problemy zdrowotne osób umieszczonych do wytrzeźwienia (np. padaczka) oraz mogące pojawiać się trudne do przewidzenia reakcje organizmu (np. wymioty) sprawiają, że nadzór nad takimi osobami jest szczególnie absorbujący dla funkcjonariuszy i przy braku odpowiedniej obsady, trudny do pogodzenia z wykonywaniem innych obowiązków służbowych.

Powyższy problem ma charakter systemowy i był już sygnalizowany przez Rzecznika Praw Obywatelskich w raportach rocznych z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur¹.

¹ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2018 roku – s. 28.

Z uwagi na koszty związane z opieką nad osobami nietrzeźwymi, dnia 15 maja 2019 r., I Zastępca Komendanta Powiatowego Policji w Żyrardowie podinsp. Edyta Marczevska, zwróciła się do Prezydenta Żyrardowa i gmin z powiatu żyrardowskiego o pomoc finansową w zakupie higienicznego asortymentu dla osób zatrzymanych (jednorazowej pościeli, piżamy dwuczęściowej). W pismach wskazała na koszty związane z obsługą nietrzeźwych mieszkańców poszczególnych gmin².

Praktyka pozyskiwania dodatkowych środków finansowych przez Policję, mimo iż przyczynia się do poprawy warunków zatrzymania osób nietrzeźwych, nie stanowi odpowiedniego rozwiązania powyższego problemu systemowego. Delegacja KMPT odniosła wrażenie, że policjanci odczuwają duży dyskomfort sytuacją, w której muszą zwracać się z prośbą o dodatkowe środki finansowe do władz samorządowych na realizację swoich ustawowych zadań. Taka praktyka budzi też wątpliwości etyczne. Stwarza bowiem ryzyko nacisku na funkcjonariuszy przez przedstawicieli władz samorządowych (poprzez odmowę przyznania pomocy finansowej).

Kwestia powierzenia Policji opieki nad osobami nietrzeźwymi i uwagi Mechanizmu w tej materii powinny stać się przedmiotem dyskusji odpowiednich władz i skutecznych rozwiązań systemowych.

4.2. Brak należytej obsady w PdOZ

Nadzór nad osobami zatrzymanymi sprawuje jeden funkcjonariusz, który pełni 12 godzinną służbę w dyżurce, zlokalizowanej poza terenem PdOZ. Pomaga on jednocześnie oficerowi dyżurnemu jednostki. Taki sposób pełnienia służby nie gwarantuje zatrzymanym odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa i z uwagi na dodatkowe obowiązki policjanta, może naruszać ich prawa. Tym bardziej, że rotacja personelu, z uwagi na trudne warunki służby w jednostce (duża przestępczość w podległym rewirze, przeciążenie funkcjonariuszy obowiązkami, kierowanie do służby w jednostce funkcjonariuszy zamieszkujących w dużej odległości od Żyrardowa) jest duża, co powoduje trudność w budowaniu zespołu i konieczność ciągłego wprowadzania do służby nowych funkcjonariuszy.

W obecnym stanie prawnym na kierowniku jednostki spoczywa obowiązek organizacji służby w taki sposób, aby w pomieszczeniu pełnił ją co najmniej jeden policjant³.

² Zob. Pisma z dnia 15 maja 2019 r., znak PZy-PK-I-681/2019 i PZy-PK-I-700/2019.

³ Zob. Zarządzenie nr 130 Komendanta Głównego Policji z dnia 7 sierpnia 2012 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia (Dz. U. KGP z 2012 r., poz. 42 ze zm.), 2 ust. 2.

Doświadczenie KMPT wskazuje jednak, że jedna osoba nie jest w stanie jednocześnie wykonywać obowiązków proceduralnych (wypełnianie dokumentacji), kontrolnych i takich, które umożliwiają osadzonym korzystanie z przysługujących im praw (np. skorzystanie z pomieszczenia sanitarnego). Znacznie utrudnione może być również reagowanie na zachodzące zdarzenia nadzwyczajne, w tym np. podejmowane próby samobójcze. Przy takiej organizacji służby w PdOZ może dochodzić do ograniczenia realizacji uprawnień zatrzymanych i ich niewłaściwego traktowania, dlatego też KMPT konsekwentnie od wielu lat postuluje zmianę obowiązujących przepisów⁴.

Obawy KMPT uzasadnia praktyka. W wizytowanej jednostce dochodziło bowiem w 2018 r. do przypadków pozostawienia zatrzymanego bez nadzoru i samookaleczenia, co było przedmiotem postępowania dyscyplinarnego⁵.

Podkomitet ds. Prewencji Tortur ONZ (SPT) wskazuje, że poziom zatrudnienia personelu miejsc detencji ma bezpośredni wpływ nie tylko na bezpieczeństwo i ochronę zarówno zatrzymanych, jak i personelu, ale również na możliwości personelu w zakresie organizacji codziennej pracy i reżimu instytucji jako całości. Odpowiedni poziom zatrudnienia zapobiega również przypadkom wypalenia wśród członków personelu i pozwala im korzystać z pełnej zdolności zawodowej, zamiast koncentrować się tylko na codziennych czynnościach⁶.

Odpowiednia obsada etatowa w PdOZ ma również znaczenie w kontekście przeciwdziałania torturom i innym umyślnym formom złego traktowania osób zatrzymanych przez funkcjonariuszy.

Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) wskazuje, że wyodrębnienie wyspecjalizowanej grupy funkcjonariuszy, zajmującej się wyłącznie opieką nad osobami zatrzymanymi w areszcie policyjnym ma wiele zalet. Prowadzi m.in. do większej specjalizacji, profesjonalizmu i skuteczności funkcjonariuszy oraz zwiększenia poczucia odpowiedzialności za osoby znajdujące się w areszcie policyjnym. Taka praktyka może przyczynić się do przełamania poczucia solidarności w przypadku złego traktowania oraz wzmocnić zabezpieczenia proceduralne, które mają służyć ochronie przed taką praktyką. Funkcjonariusz może bowiem przykładowo sprawdzić przy przyjęciu, czy osoba zatrzymana została rzeczywiście

⁴ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2018 roku – s. 29.

⁵ Zob. Orzeczenie Nr 4/18 Komendanta Powiatowego Policji w Żyrardowie z dnia 10 grudnia 2018 r., RPD-5/2018.

⁶ United Nations Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT). Zob. Raport SPT z wizyty w Szwecji, CAT/OP/SWE/1, § 139-140.

poinformowana o wszystkich swoich prawach i czy są one dla niej zrozumiałe. Stanowi też pierwszą okazję dla osoby zatrzymanej do złożenia formalnej skargi przeciwko funkcjonariuszom zatrzymującym, na przykład w odniesieniu do nadmiernego użycia siły przy zatrzymaniu⁷.

W swoim ostatnim rocznym sprawozdaniu CPT wskazał na dobrą praktykę, odnoszącą się do sposobu pracy oficera ds. opieki w areszcie. CPT zauważył, że w niektórych krajach każda zatrzymana osoba przed podjęciem jakichkolwiek kroków proceduralnych przedstawiana jest wyznaczonemu, doświadczonemu funkcjonariuszowi aresztu. Funkcjonariusz ten jest odpowiedzialny za sprawdzenie stanu psychologicznego i fizycznego zatrzymanego oraz zaoferowanie mu możliwości poinformowania wybranej osoby o zatrzymaniu i kontaktu z prawnikiem. Wyznaczeni oficerowie są przeszkoleni, aby zadawać odpowiednie pytania oraz rozpoznawać i zapisywać objawy wskazujące na konieczność zapewnienia zatrzymanemu szczególnego wsparcia i opieki⁸.

4.3. Brak środków prawnych służących ochronie sygnalistów (ang. whistle-blower)

Skuteczne zapobieganie torturom wymaga stworzenia odpowiednich ram prawnych i kultury instytucjonalnej, które umożliwią funkcjonariuszom Policji zgłaszanie przypadków niewłaściwych zachowań ze strony ich współpracowników, bez ryzyka odwetu lub posądzenia o nielojalność wobec swojej grupy zawodowej.

Wizytacja KMPT pokazała, że w Policji w dalszym ciągu brak jest odpowiednich procedur, które zapewniałyby funkcjonariuszom poufny i bezpieczny sposób raportowania o przypadkach złego traktowania ze strony innych policjantów. Teoretycznie funkcjonariusz może poinformować o zdarzeniu swojego bezpośredniego przełożonego lub napisać notatkę do komendanta (i przekazać ją za pośrednictwem swojego bezpośredniego przełożonego). Jednak ten sposób raportowania sprawia, że funkcjonariusze obawiają się postrzegania swojej postawy jako nielojalności i ewentualnych, późniejszych konsekwencji. Nie zgłaszają więc przypadków złego traktowania ze strony innych policjantów. Niektórzy funkcjonariusze pytani o sposób raportowania takich przypadków sygnalizowali, że nie ma takiej procedury lub nie wiedzieli, co w takiej sytuacji mogliby zrobić.

⁷ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 83-85.

⁸ Tamże, § 85.

Delegacja KMPT odniosła też wrażenie, że sama Policja powinna włożyć wysiłek w budowę odpowiedniej kultury instytucjonalnej, która będzie zachęcać funkcjonariuszy do aktywnego przeciwdziałania niewłaściwemu traktowaniu oraz informowania o przypadkach przemocy w służbie.

Na potrzebę wprowadzenia środków służących ochronie sygnalistów w Policji zwrócił uwagę CPT w raporcie z wizyty w Polsce, w 2013 r. Dostrzegł wówczas konieczność opracowania jasnego schematu raportowania przypadków złego traktowania osób zatrzymanych, odrębnym organom, znajdującym się poza strukturą jednostki, której taki incydent dotyczy oraz opracowania ram pozwalających na udzielenie prawnej ochrony sygnalistom⁹. Standard ten CPT rekomendował też podczas wizyt w innych krajach oraz w swoim ostatnim rocznym sprawozdaniu z działalności w 2018 r.¹⁰

Konieczność ochrony prawnej sygnalistów i promowania kultury uznającej ich ważną rolę w społeczeństwie podkreślają również Komitet Ministrów Rady Europy¹¹, Parlament Europejski¹² oraz organizacje pozarządowe.

Działalność sygnalistów może stanowić wczesne ostrzeżenie i pomoc w ujawnianiu nieprawidłowości, które w przeciwnym razie mogłyby pozostać ukryte oraz identyfikacji osób odpowiedzialnych za naruszenia¹³. Służą też samej organizacji, gdyż pomagają jej zrozumieć, że uczynienie procesu informowania o nieprawidłowościach łatwiejszym i bezpieczniejszym leży w jej interesie¹⁴.

Ma to szczególne znaczenie w przypadku służb egzekwujących prawo, albowiem niewłaściwe zachowanie funkcjonariusza może rzutować na wizerunek całej formacji oraz szacunek dla prawa i instytucji państwa. Wdrażanie wewnętrznych mechanizmów raportowania o nieprawidłowościach sprzyja zaś kreowaniu wysokich standardów obsługi

⁹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 24.

¹⁰ Zob. Czternasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2004) 28, § 26; Raport CPT z wizyty na Ukrainie, CPT/Inf (2013) 23, § 21; Raport CPT z wizyty w Macedonii, CPT/Inf (2016) 8, § 93; Raport CPT z wizyty w Bułgarii, CPT/Inf (2015) 36, § 14; Raport CPT z wizyty w Grecji, CPT/Inf (2016) 4, § 23; Raport CPT z wizyty w Niemczech, CPT/Inf (2017) 13, § 20; Raport CPT z wizyty na Ukrainie, CPT/Inf (2017) 15, § 16; Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 71.

¹¹ Zob. Protection of whistleblowers: recommendation CM/Rec (2014)7 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 April 2014 and explanatory memorandum.

¹² Zob. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 24 października 2017 r. w sprawie uzasadnionych środków ochrony sygnalistów działających w interesie publicznym podczas ujawniania poufnych informacji posiadanych przez przedsiębiorstwa i organy publiczne (2016/2224(INI)).

¹³ Zob. Explanatory memorandum, Introduction. The importance of whistleblowing and protecting whistleblowers in Europe, pkt. 1 i 3.

¹⁴ Tamże, pkt. 8.

i zarządzania ryzykiem¹⁵. Ochrona sygnalistów stanowi też narzędzie do usprawnienia mechanizmów kontrolnych¹⁶.

O podjęcie działań zmierzających do zapewnienia skutecznej prawnej ochrony sygnalistów w służbach mundurowych i służbach specjalnych Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów 16 kwietnia 2018 r.¹⁷

4.4. Brak badań lekarskich wszystkich osób zatrzymanych

Nie wszyscy zatrzymani są badani przez lekarza. Policjanci kierują się w tej materii prawem krajowym. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych¹⁸ obowiązkowemu badaniu lekarskiemu są poddawane:

- osoby żądające badania lekarskiego,
- posiadające widoczne obrażenia ciała niewskazujące na stan nagłego zagrożenia zdrowotnego,
- oświadczające, że cierpią na schorzenia wymagające stałego lub okresowego leczenia, którego przerwanie powodowałoby zagrożenie życia lub zdrowia,
- kobiety karmiące piersią i w ciąży,
- osoby chore zakaźnie,
- osoby z zaburzeniami psychicznymi,
- nieletni po spożyciu alkoholu lub innego, podobnie działającego środka.

Pomimo, iż prawo krajowe nie określa takiego obowiązku, w ocenie KMPT, obowiązkowym badaniom lekarskim powinny być poddawane wszystkie osoby zatrzymane. Niezależne badanie lekarskie i właściwe dokumentowanie urazów stwierdzonych podczas badania uważane jest za podstawową i minimalną gwarancję chroniącą te osoby przed torturami

¹⁵ Tamże, pkt. 9.

¹⁶ Zob. Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie ochrony sygnalistów Nr 1729 z 29 kwietnia 2010 r.

¹⁷ Wystąpienie Generalne RPO do Prezesa Rady Ministrów Mateusza Morawieckiego z dnia 16 kwietnia 2018 r., znak KMP.570.1.2018.RK.

¹⁸ Zob. § 1. ust. 3 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz. U. z 2012 r., poz. 1102).

i przemocą, silnie podkreślaną przez międzynarodowe instytucje monitorujące traktowanie osób pozbawionych wolności – SPT¹⁹ i CPT²⁰.

Takie badanie chroni też samych funkcjonariuszy przed fałszywymi zarzutami, że obrażenia powstały podczas ich pobytu pod nadzorem Policji. Z kolei świadomość ujawnienia ewentualnych śladów przemocy i ich udokumentowania może zadziałać odstrasżająco na osoby rozważające potencjalnie możliwość użycia przemocy.

Badanie lekarskie pozwoliłoby także na zdiagnozowanie u zatrzymanych dolegliwości zdrowotnych, które niekoniecznie muszą być zgłoszone funkcjonariuszom Policji, w tym przeciwwskazań zdrowotnych do osadzenia. Jest to szczególnie istotne w przypadku osób wywodzących się ze zmarginalizowanych grup społecznych, co może wiązać się z podwyższonym ryzykiem występowania zagrożeń zdrowia.

4.5. Brak dostępu do obrońcy od początku zatrzymania

Nie każda osoba zatrzymana ma w praktyce dostęp do obrońcy od początku zatrzymania. Taka sytuacja stwarza ryzyko złego traktowania, gdyż jak pokazuje doświadczenie KMPT, ryzyko tortur jest największe bezpośrednio po zatrzymaniu. Niezwykle istotna jest tutaj sytuacja osób ubogich, których nie stać na opłacenie obrońcy z wyboru. Ponadto procedura wyboru obrońcy z urzędu nie zapewnia w praktyce dostępu do obrońcy bezpośrednio po zatrzymaniu. Wniosek o przyznanie obrońcy z urzędu można bowiem złożyć dopiero po pierwszym przesłuchaniu w charakterze podejrzanego, nie zaś bezpośrednio po zatrzymaniu. Do czasu więc wyznaczenia obrońcy z urzędu i jego pierwszego kontaktu z klientem, funkcjonariusze realizują z zatrzymanym czynności służbowe (np. przesłuchania, rozpytania). Taka sytuacja stwarza wysokie ryzyko tortur.

KMPT podkreśla, że dostęp osoby zatrzymanej do prawnika jest pojęciem szerszym niż udzielanie pomocy prawnej i zapewnienie obrony w postępowaniu karnym. Taki kontakt stanowi podstawową i minimalną gwarancję prewencji tortur, na co wskazują SPT i CPT²¹.

¹⁹ Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 45-48; Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 57-61; Raport SPT z wizyty w Peru, CAT/OP/PER/1, § 20; Raport SPT z wizyty w Szwecji, CAT/OP/SWE/1, § 62-64.

²⁰ Zob. Drugie Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (92) 3, § 36-38; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 26, 30.

²¹ Zob. Raporty SPT z wizyt na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 39 oraz CAT/OP/UKR/3, § 50-52; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 23; Dwudziesty Pierwszy Raport Generalny CPT, CPT/Inf(2011) 28, § 18-25.

Obrońca pełni też pozytywną rolę w odniesieniu do jakości dochodzenia i profesjonalizmu funkcjonariuszy, poprawia relacje i współpracę między Policją i zatrzymanymi, co w rezultacie przynosi korzyści śledztwu²².

Ponadto zgodnie z Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. podejrzani, którzy nie posiadają wystarczających środków na pokrycie kosztów pomocy adwokata, mają prawo do korzystania z pomocy prawnej z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. Pomoc prawna z urzędu powinna być przyznana bez zbędnej zwłoki i najpóźniej przed przesłuchaniem danej osoby przez Policję, inny organ ścigania lub przez organ sądowy, lub przed przeprowadzeniem konkretnych czynności dochodzeniowo-śledczych lub dowodowych²³.

Zgodnie z Dyrektywami Parlamentu Europejskiego i Rady UE podejrzani lub oskarżeni w postępowaniu karnym mają prawo dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony. Dostęp do adwokata powinien nastąpić bez zbędnej zwłoki: przed przesłuchaniem przez Policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy, w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych, niezwłocznie po pozbawieniu wolności, zanim podejrzani lub oskarżeni zostali wezwani do stawiennictwa przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim ww. osoby stawią się przed tym sądem²⁴.

Dzieci będące podejrzаныmi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym, z uwagi na fakt, iż wymagają szczególnego traktowania i nie zawsze są w stanie w pełni rozumieć i śledzić postępowanie karne, powinny korzystać z pomocy adwokata z urzędu, jeśli dziecko lub podmiot odpowiedzialności rodzicielskiej nie zapewnili takiej pomocy we własnym zakresie²⁵.

²² Zob. 2017 Symposium on Procedural Safeguards in the first hours of police custody Outcome Report, APT, s. 10.

²³ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania (Dz.U.UE.L.2016.297.1).

²⁴ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności (Dz.U.UE.L.2013.294.1).

²⁵ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzаныmi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2016.132.1).

Powyższy problem był już sygnalizowany Ministrowi Sprawiedliwości przez Rzecznika Praw Obywatelskich²⁶.

5. Obszary wymagające poprawy

5.1. Traktowanie zatrzymanych

Podczas wizytacji delegacja KMPT uzyskała informację o domniemanym pobiciu zatrzymanego na terenie Komendy, tuż po zatrzymaniu. Wersję zdarzenia uprawdopodobnia wpis w protokole zatrzymania, gdzie odnotowano obrażenia ciała zatrzymanego w postaci m.in. zasinienia oka²⁷. Mimo posiadanych widocznych obrażeń ciała, nie wskazujących na stan nagłego zagrożenia zdrowotnego, zatrzymany nie został zbadany przez lekarza, co jest niezgodne z przepisami rozporządzenia w sprawie badań lekarskich²⁸. W sprawie nie podjęto też czynności wyjaśniających okoliczności powstania posiadanych przez zatrzymanego obrażeń (policjanci nie sporządzili notatek służbowych wskazujących na przyczyny powstania obrażeń, Policja zaś nie prowadziła postępowania wyjaśniającego w tej sprawie).

Delegacja odnotowała też inne domniemane przypadki niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy:

- zatrzymanemu zabroniono wziąć prysznic z powodu wypowiedzianych przez niego wulgaryzmów,
- celowo wyłączono sygnalizację przyzywową, co uniemożliwiło zatrzymanemu wezwanie funkcjonariusza, gdy była taka konieczność (np. w przypadku potrzeby wyjścia do toalety),
- pozostawianie zatrzymanych na noc w celi przy zapalonym świetle (delegacja ustaliła, że kamery w celi pracują na podczerwień, co pozwala na wyłączenie światła na czas odpoczynku nocnego).

Przedstawiciele KMPT byli też świadkami sytuacji, gdy posiłek dla zatrzymanego, przywieziony przez firmę zewnętrzną o godz. 12:00 (jeszcze ciepły), nie został wydany

²⁶ Zob. Wystąpienia Generalne RPO do Ministra Sprawiedliwości z dnia 18.04.2017 r. i 27.09.2018 r., KMP.570.3.2017.RK.

²⁷ Zgodnie z art. 21 ust. w OPCAT *poufne informacje zebrane przez krajowe mechanizmy prewencji są objęte tajemnicą. Żadne osobiste dane nie zostaną opublikowane bez wyraźnej zgody osoby, której one dotyczą.* Z uwagi na brak zgody zatrzymanego KMPT przedstawia uzyskaną informację bez podania danych osobowych, daty zatrzymania i innych elementów umożliwiających identyfikację osoby. Uzyskane informacje służą uzasadnieniu potrzeby wzmocnienia środków o charakterze zapobiegawczym.

²⁸ Zob. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz. U. z 2012 r., poz. 1102), § 1 ust. 3 pkt. 1).

zatrzymanemu do spożycia, mimo iż nie było możliwości jego podgrzania. Policjanci wyjaśnili wizytującemu, że nie wydają teraz posiłku, gdyż są one wydawane zatrzymanym między godz. 12:00, a 14:00. Posiłek nie jest podgrzewany, w rezultacie niewydanie go, w czasie bezpośrednio po przywiezieniu do jednostki, skutkuje tym, że zatrzymany otrzymuje do spożycia zimny posiłek.

Na gruncie otrzymanych sygnałów KMPT widzi potrzebę wzmocnienia środków o charakterze prewencyjnym. Kierownictwo Policji powinno podjąć zdecydowane systemowe działania na rzecz zwalczania niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy Policji. Funkcjonariusze powinny otrzymać stanowczy sygnał od swoich przełożonych, że wszelkie formy niewłaściwego traktowania osób pozbawionych wolności są niezgodne z prawem i będą odpowiednio karane. Dodatkowo zachowanie te są nieprofesjonalne i rzucają na wizerunek całej formacji. Należy wdrożyć skuteczne mechanizmy monitorowania pracy funkcjonariuszy i położyć nacisk na szkolenia, ukierunkowane na ochronę praw człowieka. Rekomendowany zestaw szkoleń został przedstawiony w pkt. 5.5. raportu.

KMPT rekomenduje też zapewnienie, że zatrzymani mają możliwość skorzystania z prysznicza, odpowiedniego odpoczynku w godzinach nocnych (światło w celi powinno zostać wyłączone), otrzymywania ciepłych posiłków. Należy też zadbać, by sygnalizacja przywoławcza była włączona, zaś funkcjonariusze reagowali bez zbędnej zwłoki na każde wezwanie zatrzymanego. Policjanci powinni otrzymać czytelny komunikat, że celowe wyłączenie sygnalizacji przywoławczej jest niedopuszczalne i takie zachowanie niesie za sobą konsekwencje służbowe.

CPT podkreśla, że skuteczne zapobieganie torturom i innym formom niewłaściwego traktowania przez funkcjonariuszy Policji wymaga zmiany kultury policyjnej, ukierunkowanej na poszanowanie praw człowieka i reagowania funkcjonariuszy na wszelkie przypadki złego traktowania przez ich współpracowników. Przemoc wobec osób pozostających pod nadzorem Policji powinna być postrzegana jako naruszenie praw człowieka oraz niedopuszczalny brak profesjonalizmu, który ma wpływ na wizerunek całej Policji. Zmiana sposobu myślenia w Policji powinna rozpocząć się od konkurencyjnego i rygorystycznego systemu selekcji do służby oraz odpowiedniego wynagrodzenia, które stanowi ważne narzędzie do przyciągnięcia najlepszych kandydatów i utrzymania wysoce kompetentnego personelu. Dla poprawy praktyk policyjnych konieczne są również: wstępne przygotowanie i ciągłe

szkolenia w zakresie stosowania standardów praw człowieka, norm krajowych i zabezpieczeń proceduralnych²⁹.

Zmiany wymaga też praktyka w zakresie realizacji kontroli osobistej zatrzymanych. Delegacja ustaliła, że kontroli takiej są poddawane wszystkie osoby zatrzymane, przed ich osadzeniem w PdOZ. Polega ona na etapowym rozebraniu się zatrzymanego i wykonaniu przysiadu.

KMPT stoi na stanowisku, że kontrola osobista nie powinna być stosowana rutynowo wobec wszystkich osób zatrzymanych, a tylko w wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka.

Analogiczny standard rekomenduje CPT, który podkreśla, że osoby zatrzymane powinny być przeszukiwane w celu zapewnienia bezpieczeństwa własnego i funkcjonariuszy. Kontroli osobistej nie powinny być jednak poddawane rutynowo wszystkie osoby zatrzymane, z uwagi na fakt, iż jest to środek bardzo inwazyjny i potencjalnie poniżający. Kontroli należy dokonywać tylko wtedy, gdy istnieją uzasadnione podstawy, by podejrzewać, że osoba zatrzymana mogła ukryć przedmioty niebezpieczne, lub które mogą być dowodem popełnienia przestępstwa, a ponadto zwykle przeszukanie nie doprowadzi do ich wykrycia³⁰.

5.2. Minimalne gwarancje prewencji tortur

a) Powiadomienie o zatrzymaniu

Prawo osób pozbawionych wolności do informowania wybranej przez siebie osoby o zatrzymaniu i miejscu pobytu, stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Takie zawiadomienie powinno nastąpić niezwłocznie po zatrzymaniu i po każdym przeniesieniu z jednego miejsca zatrzymania do innego. Datę, godzinę i tożsamość zawiadomionej osoby należy też odnotować w dokumentacji (np. protokole zatrzymania). Osoby zatrzymane powinny też otrzymać zwrotną informację, czy wiadomość o ich zatrzymaniu została przekazana wskazanej osobie³¹.

²⁹ Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 69-71; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 24.

³⁰ Zob. Raporty CPT z wizyty w Czechach: CPT/Inf (2019) 23, § 31 i CPT/Inf (2015) 18, § 22; Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2017) 16, § 37; Raport CPT z wizyty w Kosowie, CPT/Inf (2011) 26, § 19.

³¹ Zob. Raporty SPT z wizyt na Ukrainie, z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 37-38 oraz CAT/OP/UKR/3, § 45-46; Raport SPT z wizyty w Mongolii, CAT/OP/MNG/1, § 45-46; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 23-24; Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 66.

Delegacja ustaliła, że powyższe prawo jest respektowane w praktyce. Uprawnienie to jest jednak realizowane wyłącznie przez funkcjonariuszy Policji, niezależnie od powodu zatrzymania i charakteru czynu zabronionego, o którego popełnienie jest podejrzewana zatrzymana osoba.

W ocenie KMPT zatrzymany powinien mieć możliwość samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania (np. za pośrednictwem telefonu), zaś tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, obowiązek informacyjny powinien być realizowany przez policjanta. Nie każdy bowiem powód zatrzymania uzasadnia aż tak restrykcyjne środki ostrożności, zaś brak kontaktu z osobą bliską (szczególnie dla nieletnich lub osób zatrzymanych po raz pierwszy) może stanowić dodatkową, nieuzasadnioną dolegliwość. Ponadto możliwość osobistego kontaktu zatrzymanego z osobą bliską umożliwia jej przekazanie informacji o sposobie złego traktowania, co może skutkować podjęciem odpowiedniej interwencji.

Zgodnie z zasadami ONZ niezwłocznie po zatrzymaniu oraz po każdym przeniesieniu z jednego miejsca aresztowania lub uwięzienia do innego, osoba aresztowana lub uwięziona będzie uprawniona powiadomić, bądź też domagać się od właściwego organu powiadomienia członków jej rodziny lub innych właściwych osób według swojego wyboru, o jej zatrzymaniu, aresztowaniu lub uwięzieniu, bądź o przeniesieniu i o miejscu, w którym jest przetrzymywana³².

KMPT zaleca umożliwienie osobom zatrzymanym samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania i miejscu przetrzymywania, a tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, realizację tego prawa za pośrednictwem funkcjonariusza Policji.

b) Prawo do informacji

Analiza dokumentacji dotyczącej zatrzymania cudzoziemców wykazała, że wszystkie dokumenty i oświadczenia podpisywane przez cudzoziemca sporządzone były w języku polskim. Dokumentacja nie zawierała adnotacji, czy cudzoziemiec komunikuje się w języku polskim oraz czy były trudności w komunikacji. Dokumenty nie posiadały też wzmianki o ich tłumaczeniu przez tłumacza.

³² Zob. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r. - Zbiór zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie zatrzymania lub uwięzienia, Zasada 16.1.

Delegacja ustaliła też, że tłumacz wzywany jest jedynie w przypadku cudzoziemców, wobec których realizowane są czynności procesowe. W przypadku cudzoziemców zatrzymanych do wytrzeźwienia lub w innych celach (np. w przypadku konieczności identyfikacji) nie korzysta się z tłumacza, z uwagi na koszty takiej usługi.

KMPT rekomenduje odnotowywanie w protokole zatrzymania cudzoziemca, czy posługuje się on językiem polskim, w jakim języku komunikuje się zatrzymany, w jakim języku i w jaki sposób nastąpiło pouczenie. Jeśli zatrzymany nie posługuje się językiem polskim należy przetłumaczyć mu treść protokołu oraz pouczyć go o prawach i obowiązkach, w sposób dla niego zrozumiały. Wszelkie podpisywane przez cudzoziemców oświadczenia powinny być tłumaczone na język dla nich zrozumiały. W przypadku problemów z komunikacją należy korzystać z pomocy tłumacza, niezależnie od podstawy zatrzymania. Tłumaczenie dokumentów przez tłumacza powinno być odnotowywane na dokumencie (z podpisem i pieczętą).

Prawo do informacji stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Otrzymanie przez osobę pozbawioną wolności zrozumiałych i aktualnych informacji o istotnych kwestiach, np. przysługujących prawach, obowiązujących procedurach, sposobie składania skarg, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczeniu własnych praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy. Szczególnie istotna jest tutaj sytuacja cudzoziemców, którzy najczęściej nie znają języka polskiego oraz prawa i procedur obowiązujących w Polsce.

Zgodnie z Dyrektywami Parlamentu Europejskiego i Rady UE należy pisemnie pouczyć zatrzymanego, w języku dla niego zrozumiałym, o przysługujących mu prawach procesowych i przysługujących środkach zaskarżenia. Pouczenie powinno nastąpić niezwłocznie po pozbawieniu wolności³³. Osoby nie władające językiem polskim powinny otrzymać tłumaczenie pisemne wszystkich dokumentów istotnych dla zapewnienia ich zdolności do wykonywania swojego prawa do obrony oraz do zagwarantowania rzetelności postępowania karnego³⁴.

Znaczenie prawa do informacji podkreślają też SPT i CPT.

³³ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2012/13/UE z dnia 22 maja 2012 r. w sprawie prawa do informacji w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2012.142.1).

³⁴ Zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2010/64/UE z dnia 20 października 2010 r. w sprawie prawa do tłumaczenia ustnego i tłumaczenia pisemnego w postępowaniu karnym (Dz.U.UE.L.2010.280.1).

SPT rekomenduje, by każda osoba pozbawiona wolności była już na początku zatrzymania informowana ustnie i pisemnie o powodzie jej zatrzymania oraz prawach, które jej przysługują. Pouczenie powinno być dokonane w języku, który zatrzymany może zrozumieć, sam zaś fakt odnotowany w dokumentacji³⁵.

Z kolei CPT wskazuje, że wszystkie osoby zatrzymane powinny być w pełni informowane o przysługujących im fundamentalnych prawach, od samego początku pozbawienia wolności (czyli od chwili, gdy nakazuje się im pozostanie w jednostce Policji). Szczególny nacisk powinien zostać położony na zapewnienie, by osoby zatrzymane były w stanie zrozumieć treść przysługujących im praw. Obowiązek zapewnienia, by tak się stało, spoczywa na funkcjonariuszach Policji³⁶.

W celu zwiększenia skuteczności dostępu do obrońcy KMPT zaleca sporządzenie listy adwokatów i radców prawnych wpisanych na listę właściwej okręgowej rady adwokackiej oraz okręgowej izby radców prawnych, informowanie o jej istnieniu osoby zatrzymane i udostępnianie jej tym osobom w przypadku zgłoszenia takiej chęci.

Powyższy standard jest zgodny z rekomendacjami CPT, który zalecał sporządzenie, we współpracy z samorządem prawniczym, list prawników z urzędu, dostępnych dla osób zatrzymanych, które powinny być dostępne w każdym komisariacie Policji³⁷. Ponadto zgodnie z zasadami i wytycznymi ONZ w zakresie dostępu do pomocy prawnej w sprawach karnych, w celu zapewnienia szybkiego dostępu do pomocy prawnej na posterunkach Policji, zaleca się utworzenie, w porozumieniu z samorządem prawniczym, listy prawników³⁸.

Powyższe rozwiązanie nie pociąga za sobą dużych nakładów finansowych, co dodatkowo przemawia za jego wprowadzeniem.

c) Badanie lekarskie

Badanie lekarskie przed przyjęciem do PdOZ przeprowadzane jest w zakładzie opieki zdrowotnej. Mając na względzie skuteczność gwarancji ochronnej przed torturami, jaką jest niezależne badanie lekarskie osoby zatrzymanej (zob. pkt. 4.4. raportu), KMPT rekomenduje poddawanie badaniom lekarskim wszystkich zatrzymanych.

³⁵ Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie, 16 marzec 2016 r., CAT/OP/UKR/1, § 35-36.

³⁶ Zob. Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 28.

³⁷ Zob. Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2018) 21, § 17; Raport CPT z wizyty na Słowenii, CPT/Inf (2017) 27, § 15.

³⁸ Zob. Annex United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems, A. Introduction, pkt. 2; Principle 3. Legal aid for persons suspected of or charged with a criminal offence, pkt. 21. Zasady i wytyczne przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 20 grudnia 2012 r.

KMPT widzi też potrzebę zmiany praktyki w zakresie realizacji badania lekarskiego. Zasadą jest bowiem, że podczas badania obecny jest co do zasady funkcjonariusz Policji. Taka praktyka, w ocenie KMPT, osłabia prewencyjny charakter dostępu do lekarza jako mechanizmu zabezpieczającego przed torturami. W obecności policjanta zatrzymany może nie czuć się na tyle swobodnie, by opowiedzieć lekarzowi o sposobie, w jaki był traktowany oraz udzielić pełnych informacji dotyczących swojego stanu zdrowia, przyjmowanych leków, leczenia czy odbytych konsultacji psychiatrycznych. Taka praktyka rodzi też ryzyko naruszenia intymności zatrzymanego, poszanowania jego godności i tajemnicy lekarskiej. Jest też niezgodna z przepisem rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz.U. z 2012 r., poz. 1102), który stanowi: *Decyzję o obecności policjanta w trakcie badania lekarskiego osoby zatrzymanej podejmuje lekarz wykonujący to badanie* (§ 4 ust.2).

Doświadczenie KMPT wskazuje, że obecność funkcjonariusza podczas badania jest szkodliwa dla budowania właściwej relacji pomiędzy lekarzem, a pacjentem i zwykle nie jest konieczna z punktu widzenia bezpieczeństwa personelu medycznego czy udaremnienia ucieczki.

Powyższą praktykę krytykował również CPT w kolejnych raportach z wizyt okresowych w Polsce (w 2009 r., 2013 r. i 2017 r.). Zalecał wówczas polskim władzom, by wszystkie badania lekarskie były przeprowadzane poza zasięgiem słuchu oraz, jeżeli lekarz nie zarządzi inaczej, poza zasięgiem wzroku funkcjonariuszy Policji. Zachęcał też do wypracowania alternatywnych rozwiązań mających na celu pogodzenie wymogów bezpieczeństwa i zasady tajemnicy lekarskiej³⁹.

Na odpowiedni standard badań lekarskich aresztantów zwraca też uwagę SPT. W ostatnim raporcie z wizyty na Ukrainie w 2016 r., Podkomitet zwrócił uwagę na fakt realizacji badań medycznych w obecności osób nie wchodzących w skład personelu medycznego (np. członków konwoju, strażników). Wskazał, że taka praktyka narusza poufność badania i może zniechęcać do dyskusji na temat obrażeń powstałych w wyniku tortur i złego traktowania. SPT zalecił władzom Ukrainy, by wszystkie badania odbywały się z zachowaniem zasady poufności lekarskiej, w obecności wyłącznie personelu medycznego⁴⁰.

³⁹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, 25 czerwiec 2014 r., CPT/Inf (2014) 21, § 30; Raport CPT z wizyty w Polsce, 12 lipiec 2011 r., CPT/Inf (2011) 20, § 28; Raport CPT z wizyty w Polsce, 25 lipiec 2018 r., CPT/Inf (2018) 39, § 27.

⁴⁰ Raport SPT z wizyty na Ukrainie, 18 maj 2017 r., CAT/OP/UKR/3, § 53 i 58.

5.3. Rejestracja audio-wideo przesłuchań policyjnych

Przesłuchania policyjne odbywające się na terenie Komendy Powiatowej Policji w Żyrardowie nie są nagrywane, mimo iż procedura karna przewiduje możliwość rejestracji obrazu lub dźwięku⁴¹. Taka sytuacja, w przypadkach braku obecności osoby trzeciej (np. obrońcy) stwarza poważne ryzyko tortur.

CPT podkreśla, że rejestracja przesłuchań w formie elektronicznej (audio-wideo) stanowi ważną dodatkową ochronę przed złym traktowaniem osób zatrzymanych. Taka rejestracja może zapewnić kompletny zapis przebiegu rozmowy z zatrzymanym, znacznie ułatwiając w ten sposób zbadanie wszelkich zarzutów złego traktowania, w tym nacisku psychologicznego. CPT rekomenduje też rejestrację wstępnych rozpytań dokonywanych przez oficerów operacyjnych oraz wyposażenie komisariatów w specjalne sale przesłuchań ze sprzętem audio-wideo do rejestrowania przesłuchań policyjnych⁴².

Eksperti podkreślają ponadto, że rejestracja przesłuchań policyjnych umożliwia zachowanie oryginalnych dowodów komunikacji werbalnej, ogranicza skargi na nadużycia Policji i może być też przydatna do celów szkoleniowych⁴³. Zmniejsza też ryzyko osłabienia dowodów z uwagi na wątpliwości, czy zeznanie lub wyjaśnienie zostało złożone dobrowolnie. Wyłączenie takich dowodów stwarza ogromne koszty dla wymiaru sprawiedliwości⁴⁴.

KMPT zaleca rejestrację audio-wideo przesłuchań policyjnych.

5.4. Materialne warunki zatrzymania

Stan materialny pomieszczeń i odzieży dla osób zatrzymanych delegacja KMPT oceniła pozytywnie. Poprawy wymaga jednak standard przewozu osób zatrzymanych. Kontrola samochodów policyjnych wykazała, że były one w bardzo złym stanie materialnym, zabrudzone i mocno wyeksploatowane. W części dla osób zatrzymanych było brudno, brak było klimatyzacji, pasów bezpieczeństwa, monitoringu i systemu łączności z personelem. Poniżej zestawienie pojazdów poddanych kontroli:

⁴¹ Zob. art. 147 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (tekst jednolity Dz.U. z 2018 r., poz. 1987).

⁴² Zob. Raport CPT z wizyty na Litwie, CPT/Inf (2018) 2, § 24; Raport CPT z wizyty w Azerbejdżanie, CPT/Inf (2018) 37, § 42; Raporty CPT z wizyt w Serbii: CPT/Inf (2018) 21, § 16 oraz CPT/Inf (2016) 21, § 30; Raport CPT z wizyty w Rosji, CPT/Inf (2013) 41, § 28, pkt. 3.

⁴³ Zob. Seminar Report Seminar on combatting torture during police custody and pre-trial detention 22-23 March 2018 in Copenhagen, Denmark.

⁴⁴ Zob. 2017 Symposium on Procedural Safeguards in the first hours of police custody Outcome Report, APT, s. 22.

- Samochód osobowy KIA Ceed, nr rejestracyjny HPH H612 – pojazd z 2009 r., przebieg 229 329 km. Nie otwierała się szyba i były problemy z otwarciem drzwi;
- Furgonetka Fiat Ducato, nr rejestracyjny HPH H980 – pojazd z 2010 r., przebieg 202 032 km. Pojazd nie posiadał klimatyzacji (została wymontowana w celu oszczędności paliwa), w części dla osób zatrzymanych brak było pasów bezpieczeństwa, monitoringu i systemu łączności z personelem. Pojazd był brudny i mocno wyeksploatowany;
- Furgonetka Fiat Ducato, nr rejestracyjny HPH A024 – pojazd z 2008 r., przebieg 289 184 km. Pojazd nie posiadał klimatyzacji, w części dla osób zatrzymanych brak było pasów bezpieczeństwa, monitoringu i systemu łączności z personelem. Pojazd był brudny i mocno wyeksploatowany. Widoczne były liczne pęknięcia i rdza. Delegacja zwróciła też uwagę na prowizoryczny sposób naprawy siedzenia kierowcy (posiadał on dokręcony element w bocznej części fotela kierowcy, który miał umożliwić regulację oparcia).

KMPT chciałby w tym miejscu przywołać standardy międzynarodowe dotyczące środków transportu służących do przewozu osób zatrzymanych. Bez względu na powody przeniesienia osób pozbawionych wolności z miejsca zatrzymania do innego miejsca, transport powinien zawsze odbywać się w humanitarny i bezpieczny sposób⁴⁵. Reguły Mandeli wskazują, że *transport więźniów w środkach transportu z niedostateczną wentylacją lub oświetleniem lub w jakikolwiek inny sposób, który poddawałby ich niepotrzebnym cierpieniom fizycznym, jest zabroniony*⁴⁶. Osobom konwojowanym należy zapewnić odpowiednie warunki transportu, z uwzględnieniem właściwego oświetlenia, wentylacji, temperatury, przestrzeni osobistej, higieny, żywienia i wody pitnej, dostępu do świeżego powietrza i opieki zdrowotnej⁴⁷.

⁴⁵ Tamże, Introduction.

⁴⁶ Zob. Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 17 grudnia 2015 r., Reguła nr 73.

⁴⁷ Tamże, Reguła nr 42: *Wszyscy więźniowie będą mieli zapewnione ogólne warunki bytowe ujęte w tych regulach, w tym te związane z oświetleniem, wentylacją, temperaturą, higieną, żywieniem, wodą pitną, dostępem do otwartej przestrzeni i ćwiczeń fizycznych, higieną osobistą, opieką zdrowotną i odpowiednią przestrzenią osobistą.* Powyższa reguła ma zastosowanie również do warunków transportu. Zobacz też Raport SPT z wizyty w Nowej Zelandii, CAT/OP/NZL/1, § 112; Guidance Document on the Nelson Mandela Rules – Implementing the United Nations revised Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, OSCE ODIHR and PRI 2018, s. 40.

Transport powinien odbywać się w przystosowanych do tego celu pojazdach, z należytym uwzględnieniem wszystkich odpowiednich wymogów bezpieczeństwa w celu ochrony zatrzymanych. Liczba przetrzymywanych osób zatrzymanych nie powinna przekraczać pojemności pojazdów używanych do tego celu. Zatrzymani nie powinni stać w trakcie podróży z powodu braku miejsca do siedzenia⁴⁸.

Środki transportu wykorzystywane do przewozu zatrzymanych do i ze szpitala powinny uwzględniać ich stan zdrowia⁴⁹. Osoby chore nie powinny być transportowane razem ze zdrowymi⁵⁰.

Standardy CPT wskazują też normę powierzchniową dla części pojazdu, w której transportowani są zatrzymani. Powinny mieć one następującą powierzchnię⁵¹:

- w przypadku pojedynczych kabin – nie mniej niż 0,6 m². Kabiny o mniejszej powierzchni nie powinny być używane do przewozu osób, bez względu na czas transportu. Pojedyncze kabiny o powierzchni 0,6 m² można uznać za dopuszczalne w przypadku krótkich podróży, jednakże kabiny używane do dłuższych odległości powinny być znacznie większe;
- w przypadku przedziałów lub kabin przeznaczonych do przewozu więcej niż jednego osadzonego na krótkie odległości - nie mniej niż 0,4 m² powierzchni na osobę, a najlepiej więcej. W przypadku dłuższych podróży, przedziały powinny oferować co najmniej 0,6 m² przestrzeni osobistej.

Wszystkie pojazdy transportowe powinny być czyste, wystarczająco oświetlone i wentylowane oraz odpowiednio ogrzewane⁵².

Powinny być też wyposażone w odpowiednie urządzenia zabezpieczające, np. pasy bezpieczeństwa. Ich brak stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa konwojowanych osób, w szczególności, gdy przebywają one w kajdankach (i to nie tylko w razie wypadku, ale także w sytuacji nieoczekiwanego hamowania)⁵³.

⁴⁸ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 2. Safety measures. Zobacz także Raporty SPT z wizyt w Brazylii: CAT/OP/BRA/1, § 83 i 127; CAT/OP/BRA/3, § 16.

⁴⁹ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 4. Health issues.

⁵⁰ Zob. Raport SPT z wizyty w Rumunii, CAT/OP/ROU/1, § 110; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (96) 9 [Part 1], § 150.

⁵¹ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 1. Material conditions.

⁵² Tamże. Zobacz także Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 87-90; Raport SPT z wizyty w Rumunii, CAT/OP/ROU/1, § 108-110.

⁵³ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 2. Safety measures. Zobacz także Raport CPT z wizyty w Holandii, CPT (2016) 62, § 29; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2011) 20, § 80; Raport CPT z wizyty na Andorze, CPT/Inf (2012) 28, § 25.

Pojazdy transportowe powinny być wyposażone w środki umożliwiające zatrzymanym komunikację z konwojującym personelem⁵⁴.

KMPT zaleca dokonanie przeglądu użytkowanych środków transportu w świetle powyższych standardów w celu zapewnienia, że zatrzymani są przewożeni w godnych warunkach i nie są narażeni na niepotrzebne trudności fizyczne. Pojazdy nie spełniające powyższych wymogów powinny zostać wycofane z użytkowania.

5.5. Personel

KMPT widzi potrzebę merytorycznego wsparcia funkcjonariuszy pełniących służbę w PdOZ w postaci szkoleń. Kształcenie tej grupy policjantów odbywa się w formie omówienia przez przełożonego nieprawidłowości i uchybień, ujawnionych w toku pełnienia służby, np. przypadku samookaleczenia zatrzymanego.

Policjanci pełniący służbę w PdOZ przeszli też szkolenie w ramach doskonalenia zawodowego w ramach których omawiano przykłady wydarzeń nadzwyczajnych, które zaistniały na terenie innych jednostek Policji oraz przypomniano obowiązujące przepisy prawa i wytyczne przełożonych. Sesje szkoleniowe odbyły się 19 czerwca 2018 r., 13 września 2018 r. i 7 marca 2019 r. Kolejne szkolenie w tym zakresie przewidziane jest w II półroczu 2019 r.

W ocenie KMPT powyższa praktyka, która stanowi dobre uzupełnienie szkoleń i kursów praktycznych, nie powinna stanowić podstawowej formy szkoleniowej policjantów.

Ponadto z ustaleń wizytujących wynika, że funkcjonariusze nie mieli świadomości zmiany przepisów w zakresie przeprowadzania kontroli osobistej, tj. ustawy o Policji i rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 maja 2019 r. w sprawie dokumentowania przez policjantów kontroli osobistej oraz przeglądania zawartości bagaży lub sprawdzania ładunków (Dz. U. z 2019 r., poz. 904). KMPT rekomenduje przeszkolenie funkcjonariuszy w zakresie nowelizacji powyższych aktów prawnych. Ich nieznanomość stwarza ryzyko realizacji kontroli osobistej w sposób niewłaściwy, a tym samym naruszenia godności zatrzymanego.

Mając na względzie sygnały o niewłaściwym traktowaniu zatrzymanych przez funkcjonariuszy (zob. pkt. 5.1. raportu), KMPT rekomenduje zorganizowanie policjantom pełniącym służbę w Komendzie Powiatowej Policji w Żyrardowie (nie tylko w PdOZ) szkoleń

⁵⁴ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 2 Safety measures. Zobacz także Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

z zakresu: międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka i prewencji tortur (które powinny być stałym elementem edukacji jak największej liczby funkcjonariuszy wszystkich szczebli), Protokołu stambulskiego, komunikacji interpersonalnej, zapobiegania i minimalizowania użycia przemocy w chwili zatrzymania, sposobów radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu i udzielania pierwszej pomocy. KMPT rekomenduje też, by funkcjonariusze pionu kryminalnego i dochodzeniowo-śledczego przeszli szkolenie z zakresu taktyki i technik prowadzenia przesłuchań i rozpytań.

Szkolenie funkcjonariuszy jest bowiem, jak wskazuje SPT, mechanizmem zapobiegania torturom. Powinno ono obejmować funkcjonariuszy na wszystkich poziomach, mieć charakter prewencyjny, przekrojowy oraz zawierać zasady i standardy w zakresie ochrony praw człowieka, ukierunkowane na zapobieganie torturom i innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu⁵⁵.

W opinii CPT systematyczne szkolenia funkcjonariuszy są elementem kluczowym dla poprawy praktyk policyjnych⁵⁶. Dla profesjonalizmu działań funkcjonariuszy i przeciwdziałania torturom konieczne są szkolenia z zakresu:

- standardów ochrony praw człowieka⁵⁷,
- użycia siły zgodnie z zasadami legalności, konieczności i proporcjonalności⁵⁸,
- zapobiegania i minimalizowania użycia przemocy w kontekście zatrzymania⁵⁹,
- umiejętności dochodzeniowych (w tym technik prowadzenia rozmów i przesłuchań) z należyтым uwzględnieniem wieku, płci, stanu zdrowia, niepełnosprawności lub innych cech, które sprawiają, że osoby objęte dochodzeniem są szczególnie narażone na niewłaściwe zachowania⁶⁰,
- komunikacji interpersonalnej, która w ocenie CPT, doprowadzi do zmniejszenia napięć i pozwoli funkcjonariuszowi na rozładowanie sytuacji, które w przeciwnym wypadku mogłyby przekształcić się w przemoc⁶¹.

KMPT rekomenduje też zapoznanie policjantów z *Podręcznikiem skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania*

⁵⁵ Zob. Raport SPT z wizyty w Meksyku, CAT/OP/MEX/1, § 95.

⁵⁶ Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 71.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2018) 39, § 21.

⁶⁰ Zob. Dwudziesty Ósmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2019) 9, § 71; . Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2018) 21, § 16; Raport CPT z wizyty w Grecji, CPT/Inf (2017) 25, § 66.

⁶¹ Zob. Drugi Raport Generalny CPT, CPT/Inf (92) 3, § 59-60.

albo karania (Protokołem Stambulskim). Stosowanie tego dokumentu rekomenduje sygnatariuszom OPCAT - SPT⁶².

Protokół Stambulski zawiera m.in. standardy międzynarodowe w zakresie ochrony praw człowieka i prewencji tortur oraz wskazówki dotyczące prowadzenia skutecznych dochodzeń w sprawach o tortury, np. w zakresie metodyki przesłuchań ofiary i świadka, pozyskiwania i zabezpieczania dowodów rzeczowych (w tym dowodów natury medycznej), informacji które należy pozyskać w toku śledztwa, gromadzenia i analizowania dokumentacji. Zwraca też uwagę na psychiczne skutki tortur i ryzyko retraumatyzacji ofiary. Powyższy podręcznik będzie zatem cennym narzędziem szkoleniowym policjantów.

6. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

I. Komendantowi Powiatowemu Policji w Żyrardowie:

- 1) Podjęcie zdecydowanych systemowych działań na rzecz zwalczania niewłaściwego traktowania zatrzymanych przez funkcjonariuszy Policji, w świetle uwag przedstawionych w pkt. 5.1. raportu;
- 2) Zaprzestanie praktyki rutynowej kontroli osobistej zatrzymanych przed ich umieszczeniem w PdOZ. Kontrola osobista powinna być stosowana jedynie w wyjątkowym, uzasadnionym specyfiką sytuacji przypadku i po dokonaniu indywidualnej oceny ryzyka;
- 3) Zapoznanie podległych funkcjonariuszy z aktualnie obowiązującymi przepisami prawa dotyczącymi przeprowadzania kontroli osobistej;
- 4) Zapewnienie, że zatrzymani mają możliwość skorzystania z prysznic, odpowiedniego odpoczynku w godzinach nocnych (światło w celi powinno zostać wyłączone) i otrzymywania ciepłych posiłków;
- 5) Zadbanie, by sygnalizacja przywoławcza była włączona, zaś funkcjonariusze reagują na wezwanie zatrzymanego. Policjanci powinni otrzymać czytelny

⁶² Zob. Raport SPT z wizyty w Peru, CAT/OP/PER/1, § 20; Raport z wizyty SPT na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, § 46-48; Raport SPT z wizyty w Brazylii, CAT/OP/BRA/1, § 38-39.

komunikat, że celowe wyłączenie sygnalizacji przywoławczej jest niedopuszczalne i takie zachowanie niesie za sobą konsekwencje służbowe;

- 6) Poddawanie badaniom lekarskim wszystkich zatrzymanych;
- 7) Przeprowadzanie badań medycznych poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariusza Policji, chyba że osoba wykonująca badanie podejmie inną decyzję;
- 8) Umożliwienie osobom zatrzymanym samodzielnego powiadomienia wybranej osoby o fakcie zatrzymania i miejscu przetrzymywania, a tylko w sytuacjach szczególnych, uzasadnionych specyfiką danej sytuacji, realizację tego prawa za pośrednictwem funkcjonariusza Policji;
- 9) Odnotowywanie w protokole zatrzymania cudzoziemca informacji o których mowa w pkt. 5.2. pkt. b) raportu. Jeśli zatrzymany nie posługuje się językiem polskim należy przetłumaczyć mu treść protokołu oraz pouczyć go o prawach i obowiązkach, w sposób dla niego zrozumiały. Wszelkie podpisywane przez cudzoziemców oświadczenia powinny być tłumaczone na język dla nich zrozumiały. W przypadku problemów z komunikacją należy korzystać z pomocy tłumacza, niezależnie od podstawy zatrzymania. Tłumaczenie dokumentów przez tłumacza powinno być odnotowywane na dokumencie (z podpisem i pieczętką);
- 10) Sporządzenie listy adwokatów i radców prawnych wpisanych na listę właściwej okręgowej rady adwokackiej oraz okręgowej izby radców prawnych, informowanie o jej istnieniu osoby zatrzymane i udostępnianie jej tym osobom w przypadku zgłoszenia takiej chęci;
- 11) Rejestrację audio-wideo przesłuchań policyjnych;
- 12) Zorganizowanie funkcjonariuszom pełniącym służbę w Komendzie Powiatowej Policji w Żyrardowie szkoleń z zakresu: międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka i prewencji tortur, Protokołu stambulskiego, komunikacji interpersonalnej, zapobiegania i minimalizowania użycia przemocy w chwili zatrzymania, sposobów radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu i udzielania pierwszej pomocy. Ponadto funkcjonariusze pionu kryminalnego i dochodzeniowo-śledczego powinni przejść szkolenie z zakresu taktyki i technik prowadzenia przesłuchań i rozpytań;
- 13) Dokonanie przeglądu użytkowanych środków transportu w świetle standardów międzynarodowych, wskazanych w pkt. 5.4. raportu. Pojazdy nie spełniające powyższych wymogów powinny zostać wycofane z użytkowania.

II. Komendantowi Wojewódzkiemu Policji w Radomiu:

- 1) Zapewnienie środków finansowych na realizację powyższych zaleceń, wymagających nakładów finansowych.